

(Bron: een enquête onder honderd mensen uit mijn netwerk, zie ook paragraaf 1.5 van dit hoofdstuk)

1 de basis

Iedereen is creatief. Jaja. Hoe dan? In dit eerste hoofdstuk leer je wat creativiteit is, hoe het ongeveer werkt in je brein, wat jouw rol is en welke obstakels je moet omzeilen. Zet jezelf niet op slot, maar gooi de luiken in je hoofd wagenwijd open.

1.1 Creativiteit in het kort

Creativiteit is het talent of de behoefte om nieuwe dingen te verzinnen en/of te maken. 'Scheppingsdrang' noemt men dat ook wel. Zo zijn er nog honderden definities. Ze allemaal opsommen is onbegonnen werk. Daarom tref je hier een bescheiden selectie. Je kunt een hoop leren door je te verdiepen in andermans pogingen om dit ongrijpbare fenomeen samen te vatten of te verdelen in categorieën.

"Creativiteit is het individueel of gezamenlijk tot stand brengen van originele ideeën die van waarde zijn, door het doorbreken van bestaande patronen."

Deze fraaie zin* kies ik graag als aftrap. Hij combineert uiteenlopende kenmerken van creativiteit: het feit dat je alleen of samen kunt creëren, de constatering dat creaties eigenaardig of waardevol moeten zijn en de bepaling dat het 'buitengewone' onmisbaar is in het creatieve proces.

*1 De tekst is gebaseerd op de gedachtegangen van Ken Robinson (Britse auteur en kunstonderwijs-adviseur), Edward de Bono (Britse psycholoog, arts en schrijver), Anna Reid en Ian Solomonides (professoren aan de universiteiten van Sydney en Melbourne). Deze samengestelde definitie is afkomstig uit een publicatie van de Avans Hogeschool.

Door de eeuwen heen zijn er verschillende exotische definities opgedoken.
Een kleine greep:

“Creativiteit is de doelgerichte productie van iets nieuws.”

- Nirav Christophe, Nederlands theaterwetenschapper en docent

“Creativiteit is uitvinden, experimenteren, groeien, risico's nemen, regels breken, fouten en plezier maken.”

- Mary Lou Cook, Amerikaanse actrice

“Creativiteit is wanhoop van de betere soort.”

- Julius Vuylsteke, Vlaamse politicus

“Creativiteit is intelligentie die plezier heeft.”

- Albert Einstein, Duitse wetenschapper

“Creativiteit is alles wat je niet hoeft te doen.”

- Brain Eno, Britse muzikant, producer en kunstenaar

“Creativiteit kun je niet opmaken.

Hoe meer je ervan gebruikt, hoe meer je hebt.”

- Maya Angelou, Amerikaanse schrijfster

“Creativiteit is geen talent, het is een manier van werken.”

- John Cleese, Britse komiek, schrijver, acteur

Hoeveel definities we ook bedenken, creativiteit blijft iets mysterieus. Het speelt zich grotendeels af in ons hoofd en dat is het onderdeel van het menselijk lichaam waar we het minst van weten.

Bovendien is creativiteit altijd context-gebonden. Het ontstaat uit de wisselwerking van onze gedachten met onze omgeving. De locatie, de mensen, de cultuur en het sociale milieu hebben grote invloed.

Over dit bijzondere ‘onderonsje’ van het brein met de wereld hebben een hoop knappe koppen veel slims geschreven en gezegd. In dit hoofdstuk zet ik hun belangrijkste conclusies op een rij, aangevuld met praktische adviezen.

Fladderen en focussen

Omdat creativiteit zo'n breed begrip is, voelen wetenschappers vaak de behoefte om het in stukjes te hakken. Ze spreken over twee soorten creativiteit, de **speelse** variant en de **doelgerichte** variant. Ik noem ze ‘fladderen’ en ‘focussen’. Het **fladderen** kenmerkt zich door **volledige** vrijheid van denken en associëren, je geeft jezelf **alle** ruimte om te spelen, aan te klooiën en uit te proberen. Bij **focussen** gaat het meer om toegepaste creativiteit. Daar ligt de nadruk op één specifiek, inhoudelijk doel, je stelt bewust grenzen om te voorkomen dat je afdwaalt.

‘Focussen’ leidt ongetwijfeld eerder tot resultaten, maar vergis je niet, ‘fladderen’ is nooit helemaal doelloos. Plezier, tijdverdrijf en inspiratie zijn drie prima doelen voor een sessie vrijuit associëren en creëren. Op zulke momenten ben je niet bewust bezig een inhoudelijke missie te volbrengen, maar je traint wel je creatieve denkkracht.

Spelen geeft je skills. Pas wanneer je bakken ervaring hebt met de speelse spirit, komt je **doelgerichte** creativiteit goed uit de verf. **Simpel** samengevat: focussen kan niet zonder fladderen. Meerdere oefeningen in dit boek stimuleren je om die vrije vorm van creatief denken te omarmen.

Emotie en ratio

Er zijn meer manieren om creativiteit te categoriseren. Opvallend populair is de splitsing in emotionele en rationele creativiteit. Daar heerst de tegenstelling tussen gevoel en verstand, hart en hoofd, doen en denken. (Over doen/denken gesproken, deze tweedeling doet denken aan de indeling van onze hersenpan.)

Om de tegenpolen te illustreren, trekt men graag de klassieke vergelijking tussen kunst en wetenschap. Kunstenaars werken vanuit emotie. Hun gevoel over de werkelijkheid geven zij vorm in creatieve uitingen, bedoeld om emoties uit te lokken bij de toeschouwers. Wetenschappers daarentegen nemen de ratio als uitgangspunt. Ze verzamelen feiten, kennis en resultaten om aannames te bewijzen, theorieën te testen en oplossingen te verzinnen, met als einddoel een rationele doorbraak.

Weinig mensen staan stil bij de parallellen tussen kunst en wetenschap. Artiesten en geleerden beschikken veelal over dezelfde eigenschappen en hanteren op bepaalde vlakken zelfs identieke werkwijzen. Ze verzamelen ervaringen, stellen vragen, staan open voor verrassingen, zoeken onverwachte invalshoeken en leggen nieuwe verbanden om ideeën aan te scherpen. Hoe hun uitgangspunten en doelwitten ook mogen verschillen, het aanboren van creativiteit doen de 'maniac' en de 'brainiac' op vergelijkbare wijze.

De kloof tussen kunst en kennis

Door de jaren heen zijn de verschillen tussen kunst en wetenschap (en hun creatieve aanvliegroutes) zwaarder gaan wegen dan de overeenkomsten. C.P. Snow, een Brits wetenschapper, politicus en schrijver, hield in 1959 een treffend betoog over dit groeiende onbegrip. Kunstenaars hadden volgens hem geen hoge pet op van wetenschappers. Die bollebozen klampten zich naïef vast aan een onwrikbaar optimisme en hadden geen enkel benul van de goedmoedigheid van de mens.

Wetenschappers keken juist neer op artistiekelingen. Die anti-intellectuelen leefden volgens hen in een bubbel van egoïsme en arrogantie, waardoor ze totaal niet in staat waren toekomstvisies te bedenken.

Ook al is er veel veranderd, tot op de dag van vandaag bestaat de kloof tussen kunst en kennis. Snow benadrukte destijds al het belang om kruisbestuiving te zoeken. Het lot van de wereld hing er zelfs van af, meende hij. Grote creatieve doorbraken ontstaan nu eenmaal op het raakvlak van beide gebieden. Daarom kunnen we wetenschappelijke en kunstzinnige creativiteit beter niet strikt gescheiden houden. Een gezonde mengeling bevordert het denken in mogelijkheden.

Kleine en grote c

Een alternatieve tweedeling in de creativiteit komt van Mihaly Csikszentmihalyi.

(Onthoud die naam. Die kom je verderop nogmaals tegen in een cruciaal gedeelte van dit boek.)

Deze Amerikaans-Hongaarse psycholoog gaat er bij voorbaat van uit dat creatief denken een inhoudelijk doel heeft. Hij maakt onderscheid tussen creativiteit met een grote c en creativiteit met een kleine c. De eerste variant behelst vernieuwende ideeën voor de hele wereld of een bepaald vakgebied, de tweede draait slechts om vernieuwende ideeën voor de (be)denker zelf.

De Amerikaanse wetenschappers James Kaufman en Ronald Beghetto vonden twee c'tjes niet genoeg. Zij bedachten een model met vier c's: mini c, kleine c, pro c, grote c. Mini c zijn de veranderingen in ons begrip die impact hebben op het individu. Kleine c zijn alledaagse creatieve gedachten en acties in elk aspect van ons leven met impact op individuen en hun invloedssfeer. Pro c draait om creativiteit en expertise bij mensen en teams die impact hebben op een organisatie, werkveld of markt. Grote c betreft uitzonderlijke creativiteit van bijzondere mensen die invloed heeft op de cultuur, de maatschappij, de hele wereld.

Functioneel of fraai

Het Australische professoren-duo Cropley & Cropley (ook twee c's, maar dan anders) bedacht een onderverdeling in drie categorieën: functionele, latent functionele en esthetische creativiteit. Functionele creativiteit stuurt aan op een duidelijk doel: een lamp geeft licht. Zijn latente broertje heeft eigenlijk geen functie, maar kan in de juiste omstandigheden toch een doel dienen: een kind pakt een tak op en slaat er een bal mee weg. Esthetische creativiteit is niet gebaseerd op functionaliteit, maar puur op schoonheid: een grote stalen brug, afgewerkt met mooie rondingen.

Tot zover de definities en onderverdelingen.

Het is hoog tijd om de blik te verleggen naar de werking van creativiteit.